Нікітченко Сергій, Заболотний Вячеслав, Никоненко Оксана, Туржанський Віталій. Податкові чинники формування та оцінки капіталу суб'єктів підприємницької діяльності у сфері аграрного бізнесу України. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2026. Випуск 2. С. 86-97.
DOI: https://doi.org/10.35774/ibo2026.02.086

УДК 336.22:658.14:338.43
JEL Classification: H25, G32, Q14

Нікітченко Сергій
канд.екон.наук, доцент кафедри організації підприємництва та біржової діяльності
Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна
E-mail: sanik02@ukr.net
ORCID: 0000-0003-1940-4788
Заболотний Вячеслав
канд.екон.наук, доцент кафедри обліку і оподаткування
Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна
E-mail: zabolotnys120485@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1172-5966
Никоненко Оксана
доктор філософії в галузі економіки, асистент кафедри економіки та економічної теорії
Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна
E-mail: ksuwechka200@ukr.net
ORCID: 0000-0002-4601-8076
Туржанський Віталій
канд.екон.наук, доцент кафедри обліку та фінансів
Університет економіки і підприємництва
м. Хмельницький, Україна
E-mail: turzhansky81@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7920-8389

ПОДАТКОВІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ТА ОЦІНКИ КАПІТАЛУ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ

© Нікітченко Сергій, Заболотний Вячеслав, Никоненко Оксана, Туржанський Віталій, 2026

Анотація

Вступ. *Податкові чинники істотно впливають на процеси формування та відтворення капіталу через фінансові результати, ліквідність, нерозподілений прибуток, можливості самофінансування й інвестиційну активність, що зумовлює необхідність їх комплексного врахування при оцінюванні капіталу аграрних підприємств.*

Методи. *Методологічну основу дослідження становить системний підхід, що передбачає комплексне оцінювання формування та використання капіталу суб'єктів аграрного бізнесу України з урахуванням взаємозв'язку його обсягу, структури, фінансової автономії та впливу податкового середовища. Для аналізу динаміки власного капіталу й активів, їх структури за розмірами підприємств та співвідношення власного капіталу і сукупних активів використано статистичний, структурно-динамічний, порівняльний і розрахунково-аналітичний методи на основі даних Державної служби статистики України за 2015–2024 рр. Методи систематизації та узагальнення застосовано для визначення прямих і опосередкованих каналів впливу оподаткування на фінансовий результат, нерозподілений прибуток, оборотний капітал, ліквідність, потребу в зовнішньому фінансуванні та інвестиційну активність аграрних підприємств.*

Результати. *У результаті дослідження визначено, що у 2015–2024 рр. власний капітал підприємств сільського, лісового та рибного господарства України збільшився з 275,3 до 1005,8 млрд грн, а сукупні активи - з 685,8 до 1722,8 млрд грн, при цьому частка малих підприємств у власному капіталі зросла з 34,1 до 41,1 %. Виявлено, що податкові чинники впливають на формування капіталу через фінансовий результат, нерозподілений прибуток, оборотний капітал, ліквідність, потребу в зовнішньому фінансуванні та інвестиційну активність підприємств. Визначено пріоритетність підвищення передбачуваності податкових правил, удосконалення адміністрування ПДВ, створення сприятливих умов для реінвестування прибутку та модернізації виробничого потенціалу з урахуванням розміру підприємств і наслідків воєнних ризиків.*

Перспективи. *Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленням оцінювання впливу окремих податкових інструментів на структуру капіталу, ліквідність, фінансову автономію та інвестиційну спроможність суб'єктів аграрного бізнесу різних розмірів. Особливої уваги потребує визначення ефективності податкового стимулювання реінвестування прибутку, модернізації та відновлення виробничих потужностей з урахуванням воєнних ризиків і необхідності адаптації податкового середовища до євроінтеграційних процесів.*

Ключові слова: *податкові чинники, капітал, аграрний бізнес, оподаткування, фінансова стійкість, інвестиційна активність.*

Вступ.

Формування достатнього обсягу капіталу є однією з основних передумов забезпечення безперервності підприємницької діяльності, фінансової стійкості та інвестиційного розвитку суб'єктів аграрного бізнесу. Специфіка сільськогосподарського виробництва, пов'язана із сезонністю, тривалим виробничим циклом, значною потребою в оборотних ресурсах та високою капіталомісткістю технологічного оновлення, посилює залежність результатів діяльності підприємств від доступності власних і залучених джерел фінансування.

В умовах повномасштабної війни проблема капіталізації аграрного бізнесу набула особливого значення. Втрата та пошкодження виробничих активів, зростання цін на матеріально-технічні ресурси, порушення логістики, нестабільність ринків збуту та підвищення вартості залучених фінансових ресурсів збільшують потребу підприємств у капіталі. Водночас можливості його внутрішнього накопичення залежать від фінансових результатів господарської діяльності та обсягу ресурсів, що залишаються у розпорядженні суб'єктів господарювання.

Одним із вагомих чинників впливу на зазначені процеси є оподаткування. Податкова система визначає не тільки обсяг обов'язкових платежів підприємства, але й опосередковано впливає на ліквідність, величину нерозподіленого прибутку, можливості самофінансування, інвестиційну активність та потребу в залученому капіталі. Для аграрного бізнесу цей вплив посилюється через сезонність грошових потоків, специфіку оподаткування сільськогосподарських товаровиробників, використання земельних ресурсів та функціонування механізму податку на додану вартість.

З огляду на це оцінка капіталу аграрних підприємств потребує врахування податкових чинників як складової фінансового середовища його формування. Важливим є визначення не лише номінальної динаміки власного капіталу, а й структурних змін у його розміщенні, співвідношення власних джерел та активів, а також впливу податкового середовища на фінансову стійкість суб'єктів аграрного підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика формування капіталу аграрних підприємств та впливу податкового середовища на цей процес висвітлена у працях Р. Щура, В. Мацьківа, Т. Солоджук, А. Лисенко, С. Гаркуші, В. Руденко та І. Плець, які досліджують джерела фінансового капіталу, податкове планування, особливості оподаткування аграрного бізнесу та вплив податків на фінансові результати підприємств. О. Славкова, К. Фонталіна, Л. Юрчишена, О. Паращук, І. Бабінчук, О. Василенко та О. Лабенко акцентують увагу на формуванні нерозподіленого прибутку, розвитку системи оподаткування сільськогосподарських підприємств, бюджетному відшкодуванні ПДВ та оподаткуванні сільськогосподарських угідь, тоді як Н. Свиноус розглядає проблеми активізації інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Водночас потребує подальшого дослідження комплексний вплив податкових чинників на формування й оцінювання капіталу аграрного бізнесу з урахуванням їх впливу на фінансову стійкість, ліквідність, можливості реінвестування та інвестиційну спроможність підприємств.

Мета.

Метою статті є оцінка податкових чинників формування капіталу суб'єктів підприємницької діяльності у сфері аграрного бізнесу та визначення напрямів удосконалення податкового середовища для зміцнення їх фінансової стійкості й інвестиційної спроможності.

Методологія дослідження.

Методологічну основу дослідження становить системний підхід, що передбачає комплексне оцінювання формування та використання капіталу суб'єктів аграрного бізнесу з урахуванням взаємозв'язку його обсягу, структури, фінансової автономії та впливу податкового середовища. Для аналізу динаміки власного капіталу й активів, їх структури за розмірами підприємств та співвідношення власного капіталу і сукупних активів використано статистичний, структурно-динамічний, порівняльний і розрахунково-аналітичний методи на основі даних Державної служби статистики України за 2015–2024 рр. Методи систематизації та узагальнення застосовано для визначення прямих і опосередкованих каналів впливу оподаткування на фінансовий результат, нерозподілений прибуток, оборотний капітал, ліквідність, потребу в зовнішньому фінансуванні та інвестиційну активність аграрних підприємств.

Результати.

Капітал суб'єкта аграрного підприємництва є економічною основою здійснення виробничої, збутової та інвестиційної діяльності. Його формування відбувається за рахунок власних і залучених джерел, співвідношення яких визначає фінансову автономію підприємства та рівень його залежності від зовнішнього фінансування [1]. Особливе значення має власний капітал, оскільки він забезпечує фінансову основу господарської діяльності, підвищує кредитоспроможність підприємства та створює резерв для покриття ризиків.

Податкові чинники впливають на процес формування капіталу через систему фінансових взаємозв'язків підприємства. Сплата податків та інших обов'язкових платежів позначається на грошових потоках, фінансовому результаті та обсязі коштів, доступних для реінвестування [2]. Особливості адміністрування окремих податків можуть впливати на оборотний капітал, тоді як податкові стимули здатні коригувати інвестиційні рішення та структуру джерел фінансування (табл.1).

Наведена систематизація свідчить, що вплив оподаткування на капітал не обмежується величиною сплачених податків. Значення мають строки виникнення податкових зобов'язань, особливості їх адміністрування, передбачуваність податкових правил та можливість використання передбачених законодавством режимів і стимулів. Тому податкове середовище доцільно оцінювати з позиції його сукупного впливу на фінансові ресурси та процеси відтворення капіталу.

Таблиця 1. Податкові чинники формування капіталу суб'єктів аграрного бізнесу України

Податковий чинник	Напрям впливу	Вплив на формування капіталу
Податкове навантаження	Фінансовий результат	Зміна власних фінансових ресурсів
Оподаткування прибутку	Власні джерела	Можливості реінвестування
Єдиний податок IV групи	Поточні витрати	Зміна фінансового навантаження
МПЗ та плата за землю	Землекористування	Зміна потреби у фінансових ресурсах
ПДВ	Оборотний капітал	Вплив на ліквідність і рух коштів
Податкові стимули	Інвестиції	Розширення можливостей модернізації
Адміністрування та стабільність оподаткування	Фінансове планування	Передбачуваність формування капіталу

Джерело: сформовано автором.

Для аграрного бізнесу особливо важливим є часовий аспект податкового навантаження. Сезонність сільськогосподарського виробництва зумовлює нерівномірність грошових потоків: значні витрати здійснюються на початку та протягом виробничого циклу, тоді як основна частина виручки формується після реалізації продукції [3]. Невідповідність строків надходження доходів та здійснення обов'язкових платежів може створювати тимчасовий дефіцит оборотного капіталу і підвищувати потребу в короткостроковому кредитуванні.

Податкові чинники пов'язані також із можливостями формування власного капіталу через фінансовий результат підприємства. Після виконання податкових зобов'язань частина отриманого прибутку може залишатися у підприємстві у формі нерозподіленого прибутку [4]. Його накопичення створює внутрішнє джерело фінансування розвитку без відповідного збільшення боргового навантаження. З огляду на це доцільно оцінити фактичну динаміку власного капіталу суб'єктів аграрного бізнесу.

Для поглиблення оцінки капітальної бази суб'єктів аграрного бізнесу важливим є дослідження не лише динаміки сукупного власного капіталу, а й особливостей його розподілу між підприємствами різних розмірів. Такий підхід дає змогу визначити структурні зміни у формуванні власних фінансових ресурсів, простежити трансформацію ролі великих, середніх і малих підприємств та оцінити їх спроможність до внутрішньої капіталізації. Динаміку та структуру власного капіталу підприємств сільського, лісового та рибного господарства України у 2015–2024 рр. наведено в табл. 2.

Таблиця 2. Динаміка та структура власного капіталу підприємств сільського, лісового та рибного господарства України за розмірами підприємств у 2015–2024 рр.

Рік	Власний капітал, млрд грн	Великі, млрд грн	Середні, млрд грн	Малі, млрд грн	Частка великих, %	Частка середніх, %	Частка малих, %
2015	275,3	59,6	121,7	94,0	21,7	44,2	34,1
2016	369,4	61,4	176,6	131,4	16,6	47,8	35,6
2017	436,3	64,8	209,4	162,1	14,9	48,0	37,1
2018	483,0	63,7	251,2	168,2	13,2	52,0	34,8
2019	522,8	91,6	245,1	186,1	17,5	46,9	35,6
2020	612,3	99,6	271,3	241,4	16,3	44,3	39,4
2021	796,5	147,4	337,0	312,2	18,5	42,3	39,2
2022	810,3	145,5	348,8	316,0	18,0	43,0	39,0
2023	876,9	149,7	374,5	352,6	17,1	42,7	40,2
2024	1005,8	194,9	397,9	413,0	19,4	39,6	41,1

Джерело: складено та розраховано за даними Державної служби статистики України.

Протягом 2015–2024 рр. номінальний обсяг власного капіталу підприємств сільського, лісового та рибного господарства збільшився з 275,3 до 1005,8 млрд грн, тобто у 3,65 раза. У довоєнному 2021 р. він становив 796,5 млрд грн. Початок повномасштабної війни суттєво уповільнив темпи його нарощування: у 2022 р. приріст становив лише 1,7 %. У 2023–2024 рр.

позитивна динаміка відновилася.

Поряд із кількісним нарощуванням відбувалися структурні зміни. Частка малих підприємств у сукупному власному капіталі збільшилася з 34,1 % у 2015 р. до 41,1 % у 2024 р., тоді як частка середніх підприємств скоротилася з 44,2 до 39,6 %. Власний капітал малих підприємств за цей період збільшився з 94,0 до 413,0 млрд грн. У 2024 р. ця група сформувала найбільшу частку власного капіталу серед досліджуваних категорій підприємств.

Водночас номінальне збільшення власного капіталу не можна ототожнювати з аналогічним зростанням реального виробничого потенціалу. На його вартісну динаміку впливали інфляційні процеси, переоцінка активів, зміна цін на матеріально-технічні ресурси та результати господарської діяльності. Тому оцінку власного капіталу доцільно доповнити дослідженням активів, у яких фактично розміщуються сформовані та залучені підприємствами фінансові ресурси (табл.3).

Таблиця 3. Динаміка та структура активів підприємств сільського, лісового та рибного господарства України у 2015–2024 рр.

Рік	Необоротні активи, млрд грн	Оборотні активи, млрд грн	Активи, всього, млрд грн	Частка необоротних, %	Частка оборотних, %
2015	171,1	514,6	685,8	25,0	75,0
2016	218,6	1318,7	1537,3	14,2	85,8
2017	272,5	639,0	911,6	29,9	70,1
2018	329,3	654,2	983,6	33,5	66,5
2019	389,2	641,0	1030,4	37,8	62,2
2020	419,0	711,1	1130,3	37,1	62,9
2021	467,1	877,4	1344,9	34,7	65,2
2022	465,5	975,3	1441,2	32,3	67,7
2023	503,5	1026,8	1530,6	32,9	67,1
2024	571,5	1151,0	1722,8	33,2	66,8

Джерело: складено та розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

Сукупна величина активів аграрних підприємств збільшилася з 685,8 млрд грн у 2015 р. до 1722,8 млрд грн у 2024 р., або у 2,5 раза. Необоротні активи за цей період зросли у 3,3 раза, тоді як оборотні – у 2,2 раза. При цьому в структурі активів протягом усього досліджуваного періоду переважала оборотна складова.

Показники 2016 р. суттєво відхиляються від загальної тенденції: величина оборотних активів становила 1318,7 млрд грн проти 514,6 млрд грн у 2015 р., після чого у 2017 р. скоротилася до 639,0 млрд грн. Тому зазначений рік доцільно розглядати окремо та не використовувати його показники як визначальні для характеристики довгострокової тенденції без додаткового уточнення методологічних особливостей статистичних даних.

У 2017–2021 рр. зміни були більш послідовними. Сукупна величина активів збільшилася з 911,6 до 1344,9 млрд грн. Частка оборотних активів у 2021 р. становила 65,2 %, а необоротних – 34,7 %. Така структура характеризує високу потребу аграрного бізнесу в ресурсах, необхідних для фінансування поточного виробничого циклу.

У 2022 р. необоротні активи дещо скоротилися – з 467,1 до 465,5 млрд грн, тоді як оборотні зросли з 877,4 до 975,3 млрд грн. Їх частка збільшилася до 67,7 %. У 2023–2024 рр. нарощування обох складових відновилося, а структура активів стабілізувалася: у 2024 р. на оборотну складову припадало 66,8 %, на необоротну – 33,2 %.

Важливими є також відмінності у формуванні активів залежно від розміру суб'єктів підприємницької діяльності, особливо у воєнний період.

Структурні особливості формування капіталу аграрного бізнесу доцільно поглибити оцінкою його розміщення в активах підприємств різних розмірів, оскільки співвідношення необоротної та оборотної складових характеризує напрями використання фінансових ресурсів і потребу в їх залученні для забезпечення виробничого циклу. Особливого значення така оцінка набуває у

воєнний період, коли зміни обсягів активів відображають адаптацію великих, середніх і малих підприємств до порушення господарських процесів та необхідності підтримання достатнього рівня оборотних ресурсів. Динаміку необоротних та оборотних активів підприємств сільського, лісового та рибного господарства за їх розмірами у 2021–2024 рр. наведено в табл. 4.

Таблиця 4. Динаміка активів підприємств сільського, лісового та рибного господарства України за розмірами підприємств у 2021–2024 рр., млрд грн

Вид активів	Рік	Великі	Середні	Малі
Необоротні	2021	105,9	196,7	164,5
	2022	103,0	194,2	168,3
	2023	101,7	217,5	184,2
	2024	141,1	216,4	214,0
Оборотні	2021	143,3	365,2	368,9
	2022	158,3	405,3	411,7
	2023	160,3	420,4	446,1
	2024	204,1	446,1	500,7

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України.

У 2021–2024 рр. найбільш помітне нарощування оборотних активів відбулося у малих підприємствах – із 368,9 до 500,7 млрд грн, або на 35,7 %. Їх необоротні активи одночасно збільшилися зі 164,5 до 214,0 млрд грн. У результаті у 2024 р. малі підприємства акумулювали найбільший абсолютний обсяг оборотних активів серед досліджуваних груп.

У середніх підприємствах оборотні активи збільшилися з 365,2 млрд грн у 2021 р. до 446,1 млрд грн у 2024 р., а необоротні – зі 196,7 до 216,4 млрд грн. Для великих підприємств характерним було скорочення необоротних активів у 2022–2023 рр. з подальшим їх збільшенням до 141,1 млрд грн у 2024 р. Водночас оборотні активи цієї групи протягом 2021–2024 рр. зросли зі 143,3 до 204,1 млрд грн.

Поєднання показників власного капіталу та активів дозволяє перейти від характеристики їх абсолютної динаміки до оцінки фінансової автономії підприємств.

Важливим етапом оцінювання капіталу суб'єктів аграрного бізнесу є визначення рівня фінансової автономії, який характеризує спроможність підприємств формувати активи за рахунок власних джерел фінансування та відображає ступінь їх залежності від залученого капіталу. Порівняння динаміки активів і власного капіталу дає змогу встановити, наскільки нарощування майнової бази супроводжується зміцненням власного фінансового забезпечення, що особливо важливо в умовах воєнних ризиків і трансформації податкового середовища.

Динаміку співвідношення власного капіталу та активів підприємств сільського, лісового та рибного господарства України у 2015–2024 рр. наведено в табл. 5.

Таблиця 5. Співвідношення власного капіталу та активів підприємств сільського, лісового та рибного господарства України у 2015–2024 рр.

Рік	Активи, млрд грн	Власний капітал, млрд грн	Частка власного капіталу в активах, %
2015	685,8	275,3	40,1
2016	1537,3	369,4	24,0
2017	911,6	436,3	47,9
2018	983,6	483,0	49,1
2019	1030,4	522,8	50,7
2020	1130,3	612,3	54,2
2021	1344,9	796,5	59,2
2022	1441,2	810,3	56,2
2023	1530,6	876,9	57,3
2024	1722,8	1005,8	58,4

Джерело: складено та розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

За винятком нетипового за статистичною динамікою 2016 р., у довоєнний період спостерігалося посилення ролі власних джерел у фінансуванні активів. Частка власного капіталу збільшилася з 40,1 % у 2015 р. до 59,2 % у 2021 р. Особливо послідовною була тенденція у 2017–2021 рр., коли показник підвищився з 47,9 до 59,2 %. Це характеризує поступове зміцнення власної фінансової бази аграрних підприємств.

Повномасштабна війна перервала цю тенденцію. У 2022 р. частка власного капіталу в активах скоротилася до 56,2 %, що було пов'язано з випереджальним збільшенням загальної величини активів порівняно з власним капіталом. У 2023 р. показник відновився до 57,3 %, а у 2024 р. – до 58,4 %, проте залишався дещо нижчим за довоєнний рівень 2021 р.

Отримані результати свідчать, що збільшення абсолютного обсягу власного капіталу не завжди супроводжується пропорційним підвищенням фінансової автономії. У 2022–2024 рр. підприємства одночасно нарощували власний капітал і збільшували потребу у фінансуванні активів. Це підвищує значення оцінки чинників, які визначають можливості внутрішньої капіталізації, серед яких вагоме місце належить податковому середовищу.

Взаємозв'язок між оподаткуванням і формуванням капіталу найбільш виразно проявляється через фінансовий результат та нерозподілений прибуток. Після виконання податкових зобов'язань частина фінансового результату може залишатися у розпорядженні підприємства та використовуватися для поповнення власного капіталу [5]. Збільшення внутрішніх джерел фінансування дозволяє знижувати залежність від кредитування, підтримувати необхідний обсяг оборотних ресурсів та здійснювати інвестиції.

Водночас податковий вплив на капітал не можна зводити лише до оподаткування прибутку. Для аграрного бізнесу значення мають єдиний податок четвертої групи, мінімальне податкове зобов'язання, плата за землю, ПДВ та особливості його бюджетного відшкодування, а також адміністративні витрати, пов'язані з виконанням податкових вимог [6].

Особливого значення набуває ПДВ. Висока частка оборотних активів у структурі майнового потенціалу аграрних підприємств означає, що своєчасність повернення коштів у господарський оборот безпосередньо впливає на можливості фінансування виробничого циклу. Для експортоорієнтованих суб'єктів затримки бюджетного відшкодування ПДВ можуть створювати додаткову потребу у короткостроковому капіталі, тоді як стабільне функціонування механізму відшкодування сприяє підтриманню ліквідності [7].

Податкові механізми, пов'язані із землекористуванням, мають інший характер впливу. Єдиний податок четвертої групи, земельні платежі та мінімальне податкове зобов'язання формують частину фінансового навантаження, пов'язаного з використанням сільськогосподарських угідь [8]. Його економічний вплив може відрізнятися залежно від площі землекористування, спеціалізації, продуктивності, прибутковості та фактичних умов господарської діяльності.

У воєнних умовах диференціація такого впливу посилюється. Підприємства, що зазнали втрат активів, обмеження доступу до земель, порушення логістики або зниження виробничих можливостей, можуть мати значно нижчу спроможність виконувати податкові зобов'язання за рахунок поточних грошових потоків. Це зумовлює необхідність врахування фактичних умов ведення господарської діяльності при оцінці податкових чинників формування капіталу.

Вплив оподаткування на формування капіталу аграрних підприємств має комплексний характер і реалізується через сукупність прямих та опосередкованих каналів, пов'язаних із фінансовими результатами, внутрішніми джерелами фінансування, ліквідністю та інвестиційними можливостями. При цьому значення має не лише величина податкових платежів, а й строки виконання податкових зобов'язань, механізм відшкодування ПДВ, земельні платежі, податкові стимули та стабільність умов оподаткування. Систематизацію основних каналів впливу податкових чинників на капітал аграрних підприємств наведено в табл. 6.

Таблиця 6. Основні канали впливу податкових чинників на капітал аграрних підприємств

Сфера впливу	Прояв податкового чинника	Вплив на капітал
Фінансовий результат	Податкові платежі	Зміна капіталізації
Нерозподілений прибуток	Оподаткування прибутку	Зміна власних джерел
Оборотний капітал	Строки сплати податків	Зміна ліквідності
ПДВ	Відшкодування та податковий кредит	Зміна оборотності коштів
Землекористування	Земельні платежі	Зміна фінансового навантаження
Інвестиції	Податкові стимули	Можливості оновлення капіталу
Фінансове планування	Стабільність оподаткування	Передбачуваність інвестицій

Джерело: сформовано автором.

Представлений підхід дозволяє розмежувати прямий та опосередкований вплив оподаткування. Прямий проявляється через величину і строки виконання податкових зобов'язань, тоді як опосередкований – через ліквідність, можливості реінвестування, потребу в зовнішньому фінансуванні та інвестиційну активність. Це має принципове значення для оцінки капіталу, оскільки однакова величина податкових платежів може мати різні економічні наслідки залежно від структури активів, прибутковості та сезонності грошових потоків підприємства.

Виявлене посилення ролі малих підприємств у формуванні власного капіталу та оборотних активів актуалізує необхідність диференційованого підходу до оцінки податкових наслідків. У 2024 р. на малі підприємства припадало 41,1 % власного капіталу, а обсяг їх оборотних активів становив 500,7 млрд грн. Обмеженіші порівняно з великими суб'єктами можливості залучення довгострокового фінансування підвищують залежність цієї групи від внутрішніх фінансових ресурсів та стабільності грошових потоків.

Для середніх підприємств важливим є забезпечення збалансованості між внутрішніми джерелами капіталізації та залученням кредитного фінансування. Скорочення їх частки у сукупному власному капіталі з 52,0 % у 2018 р. до 39,6 % у 2024 р. свідчить про необхідність поглибленої оцінки чинників, які визначають можливості цієї групи щодо нарощування власної фінансової бази.

Великі підприємства мають ширші можливості диверсифікації джерел фінансування, однак масштаб господарської діяльності обумовлює значні абсолютні потреби в оборотному та інвестиційному капіталі. Для них особливо важливими є стабільність податкового адміністрування, прогнозованість грошових потоків та своєчасність бюджетного відшкодування ПДВ.

Результати оцінки дають підстави розглядати вдосконалення податкового середовища як один із напрямів зміцнення капітальної бази аграрного бізнесу. При цьому метою не повинно бути просте мінімізування податкових платежів. Пріоритетним є формування таких умов оподаткування, за яких виконання фіскальних зобов'язань поєднуватиметься зі збереженням достатньої ліквідності, можливостями реінвестування та фінансуванням технологічного оновлення.

Виявлені канали впливу оподаткування на формування та використання капіталу аграрних підприємств зумовлюють необхідність удосконалення податкового середовища з орієнтацією не лише на виконання фіскальних завдань, а й на підтримання фінансової стійкості та інвестиційної спроможності суб'єктів аграрного бізнесу. Пріоритетного значення набувають передбачуваність податкових правил, удосконалення адміністрування ПДВ, стимулювання реінвестування прибутку та модернізації, диференціація інструментів підтримки з урахуванням розміру підприємств і воєнних ризиків, а також їх адаптація до євроінтеграційних процесів. Відповідні пріоритети, практичні напрями їх реалізації та очікувані результати систематизовано в табл. 7.

Одним із перспективних напрямів є посилення стимулюючої ролі податкової політики щодо реінвестування прибутку. Для аграрних підприємств це має особливе значення в умовах необхідності відновлення пошкоджених активів, модернізації виробництва, розвитку переробних і складських потужностей, цифровізації та підвищення енергетичної автономності [9]. Створення сприятливих умов для спрямування внутрішніх фінансових ресурсів на такі цілі сприятиме не лише

номінальному збільшенню капіталу, а й якісному оновленню його виробничої складової.

Таблиця 7. Пріоритети вдосконалення податкового середовища формування капіталу аграрного бізнесу

Пріоритет	Практичний напрям	Очікуваний результат
Стабільність оподаткування	Передбачуваність податкових змін	Якість фінансового планування
Підтримання ліквідності	Удосконалення адміністрування ПДВ	Скорочення потреби у фінансуванні
Стимулювання реінвестування	Інвестиційне використання прибутку	Нарощування власного капіталу
Інвестиційна підтримка	Стимулювання модернізації	Оновлення активів
Диференціація підтримки	Урахування розміру підприємств	Розширення доступу до капіталу
Урахування воєнних ризиків	Адаптація податкових інструментів	Фінансова стійкість
Євроінтеграційна адаптація	Узгодження з вимогами ЄС	Передбачуваність бізнес-середовища

Джерело: сформовано автором.

Водночас податкове стимулювання має узгоджуватися з принципами прозорості, передбачуваності та фіскальної збалансованості. Надмірна кількість спеціальних режимів і винятків здатна ускладнювати адміністрування та формувати нерівні умови для суб'єктів підприємницької діяльності. Більш обґрунтованим є застосування інструментів, безпосередньо пов'язаних із фактичними інвестиціями, модернізацією, відновленням виробничих потужностей та підвищенням ефективності використання ресурсів.

Не менш важливою є передбачуваність податкової політики. Інвестиції в аграрному бізнесі переважно мають середньо- та довгостроковий характер, тому часті зміни умов оподаткування підвищують невизначеність майбутніх грошових потоків та ускладнюють визначення потреби в капіталі. Стабільність основних параметрів податкового середовища створює передумови для довгострокового фінансового планування та підвищення інвестиційної активності.

В умовах війни податкові механізми мають враховувати реальні можливості підприємств щодо здійснення господарської діяльності та виконання фінансових зобов'язань. Втрата й пошкодження активів, обмеження доступу до сільськогосподарських земель, порушення логістичних зв'язків і зростання безпекових витрат посилюють диференціацію фінансового стану суб'єктів аграрного бізнесу. Це зумовлює необхідність поєднання загальних принципів оподаткування з диференційованими податковими інструментами, орієнтованими на врахування фактичних умов господарювання та можливостей відновлення виробничого потенціалу.

За таких умов податкові чинники доцільно розглядати як невід'ємну складову комплексної оцінки капіталу аграрного підприємства поряд із його обсягом, структурою, рівнем фінансової автономії, ліквідністю та інвестиційною спроможністю. Інтеграція податкової складової розширює аналітичні можливості оцінювання капіталу, даючи змогу характеризувати не лише його балансову величину, а й економічні передумови формування, розміщення та відтворення фінансових ресурсів підприємства.

Висновки і перспективи.

Оцінка динаміки капіталу підприємств сільського, лісового та рибного господарства засвідчила суттєве номінальне нарощування їх власної фінансової та майнової бази. У 2015–2024 рр. власний капітал збільшився з 275,3 до 1005,8 млрд грн, а сукупні активи – з 685,8 до 1722,8 млрд грн. Поряд із цим відбулися структурні зміни за розмірами підприємств: частка малих суб'єктів у власному капіталі зросла з 34,1 до 41,1 %, а у 2024 р. вони акумулювали найбільший серед досліджуваних груп обсяг оборотних активів – 500,7 млрд грн.

Довоєнний період характеризувався поступовим посиленням фінансової автономії аграрних підприємств: частка власного капіталу в активах збільшилася з 40,1 % у 2015 р. до 59,2 % у 2021 р. У 2022 р. вона знизилася до 56,2 %, після чого поступово відновилася до 58,4 % у 2024 р.

Одночасно близько двох третин майнової бази підприємств формували оборотні активи, що посилює значення ліквідності та своєчасності повернення фінансових ресурсів у господарський оборот.

Податкові чинники впливають на капітал аграрних підприємств через взаємопов'язані канали – фінансовий результат, нерозподілений прибуток, оборотний капітал, ліквідність, потребу в зовнішньому фінансуванні та інвестиційну активність. Удосконалення податкового середовища має передбачати підвищення передбачуваності податкових правил, ефективності адміністрування ПДВ, створення сприятливих умов для реінвестування прибутку та модернізації виробничого потенціалу, диференційоване врахування фінансових можливостей підприємств різних розмірів і наслідків воєнних ризиків. Поєднання фіскальної та стимулюючої функцій оподаткування створюватиме передумови для зміцнення власної капітальної бази, підтримання достатнього рівня ліквідності та довгострокового інвестиційного розвитку суб'єктів аграрного бізнесу.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленням оцінювання впливу окремих податкових інструментів на структуру капіталу, ліквідність, фінансову автономію та інвестиційну спроможність суб'єктів аграрного бізнесу різних розмірів. Особливої уваги потребує визначення ефективності податкового стимулювання реінвестування прибутку, модернізації та відновлення виробничих потужностей з урахуванням воєнних ризиків і необхідності адаптації податкового середовища до євроінтеграційних процесів.

Список використаних джерел

1. Щур Р., Мацьків В., Солоджук Т. Стратегії формування фінансового капіталу в сучасних умовах: досвід аграрного сектору. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023. № 4 (36). С. 267–279. DOI: 10.25140/2411-5215-2023-4(36)-267-279

2. Lysenko A. Сутність податкового планування та фактори, що здійснюють вплив на якість податкових планів. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2023. № 9 (42). С. 204–212. https://doi.org/10.32515/2663-1636.2023.9(42).204-212

3. Гаркуша С. А. Теоретичні аспекти організації обліку і оподаткування малого бізнесу в аграрній сфері. *Економічна парадигма*. 2024. Т. 2, № 1 (81). С. 132–139. DOI: 10.25313/2520-2294-2024-1-9547

4. Руденко В., Плець І. Вплив податків на фінансові результати діяльності підприємств в Україні. *Економіка та суспільство*. 2025. № 79. DOI: 10.32782/2524-0072/2025-79-69

5. Славкова О. П., Фонталіна К. М. Проблемні питання обліку нерозподіленого прибутку. *Приазовський економічний вісник*. 2018. Випуск 5(10). С. 424–428.

6. Юрчишена Л. В., Паращук О. В. Розвиток механізму оподаткування сільськогосподарських підприємств України. *Бізнес Інформ*. 2020. № 7 (510). С. 270–277.

7. Бабінчук І. В. Механізм бюджетного відшкодування ПДВ в Україні. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*. 2025. № 47. С. 877–883.

8. Василенко О., Лабенко О. Ефективність оподаткування сільськогосподарських угідь та адміністрування екологічної ренти. *Економіка та суспільство*. 2025. № 80. DOI: 10.32782/2524-0072/2025-80-99

9. Свиноус Н. Проблеми та напрями активізації інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Економічний дискурс*. 2025. № 4. С. 264–271. DOI: 10.36742/2410-0919-2025-4-26

Статтю отримано: 02.07.2026 / Рецензування 18.08.2026 / Прийнято до друку: 30.10.2026

Serhii Nikitchenko
PhD in Economics, Associate Professor
Entrepreneurship Organization and Exchange Activities Department
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine
E-mail: sanik02@ukr.net
ORCID: 0000-0003-1940-4788

Viacheslav Zabolotnyi
PhD in Economics, Associate Professor, Accounting and Taxation Department
Bila Tserkva National Agrarian University
Bila Tserkva, Ukraine
E-mail: zabolotnys120485@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1172-5966
Oksana Nikonenko
PhD in Economics, Assistant, Economics and Economic Theory Department
Bila Tserkva National Agrarian University
Bila Tserkva, Ukraine
E-mail: ksuwechka200@ukr.net
ORCID: 0000-0002-4601-8076
Vitalii Turzhanskyi
PhD in Economics, Associate Professor, Accounting and Finance Department
University of Economics and Entrepreneurship
Khmelnytskyi, Ukraine
E-mail: turzhansky81@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7920-8389

TAX FACTORS IN THE FORMATION AND VALUATION OF CAPITAL FOR BUSINESS ENTITIES IN UKRAINE'S AGRICULTURAL SECTOR

Abstract

Introduction. *The purpose of this study was to evaluate the tax factors influencing capital formation for business entities in Ukraine's agricultural sector and to identify ways to improve the tax environment, thereby strengthening their financial stability and investment capacity.*

Tax factors significantly influence the processes of capital formation and reproduction by affecting financial results, liquidity, retained earnings, self-financing capabilities, and investment activity. Consequently, these factors must be comprehensively accounted for when assessing the capital of agricultural enterprises.

Methods. *The study is based on a systems approach, which entails a comprehensive assessment of how capital is formed and utilized by agricultural business entities in Ukraine, taking into account the interplay between capital volume, structure, financial autonomy, and the impact of the tax environment. To analyze the dynamics of equity and assets – including their composition by enterprise size and the ratio of equity to total assets – the study employs statistical, structural-dynamic, comparative, and analytical-computational methods, drawing on data from the State Statistics Service of Ukraine for the period 2015–2024. Methods of systematization and generalization were applied to examine financial results, retained earnings, working capital, liquidity, the need for external financing, and the investment activity of agricultural enterprises.*

Results. *The study finds that between 2015 and 2024, the equity of enterprises in Ukraine's agriculture, forestry, and fisheries sectors increased from UAH 275.3 billion to UAH 1,005.8 billion, while total assets grew from UAH 685.8 billion to UAH 1,722.8 billion. Notably, the share of small enterprises in total equity rose from 1% to 4%. It is concluded that tax factors influence capital formation by affecting financial results, retained earnings, working capital, liquidity, the need for external financing, and the investment activity of these enterprises. Priority areas have been identified, including enhancing the predictability of tax rules, improving VAT administration, and creating favorable conditions for the reinvestment of profits and the modernization of production capacity—taking into account the scale of enterprises and the implications of wartime risks.*

Discussion. *Future research should focus on a more in-depth assessment of how specific tax instruments affect the capital structure, liquidity, financial autonomy, and investment capacity of agricultural businesses of varying sizes. Particular attention should be paid to evaluating the effectiveness of tax incentives for profit reinvestment, as well as the modernization and restoration of production facilities, while considering both wartime risks and the necessity of adapting the tax environment to the processes of European integration.*

Keywords: *tax factors, capital, agricultural business, taxation, financial stability, investment activity.*

References

1. Shchur, R., Matskiv, V., & Solodzhuk, T. (2023). Stratehii formuvannia finansovoho kapitalu v suchasnykh umovakh: dosvid ahrarnoho sektoru [Strategies for Building Financial Capital in the Current Environment:

The Experience of the Agricultural Sector.]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia* [*Problems and Prospects in Economics and Management], 4 (36),* 267–279. DOI: 10.25140/2411-5215-2023-4(36)-267-279. [in Ukrainian]

2. Lysenko, A. (2023). Sutnist podatkovoho planuvannia ta faktory, shcho zdiisniuiut vplyv na yakist podatkovykh planiv [The Essence of Tax Planning and Factors Influencing the Quality of Tax Plans]. *Tsentralnoukrainskyi naukovyi visnyk. Ekonomichni nauky [Central Ukrainian Science Bulletin. Economic sciences.], 9 (42),* 204–212. https://doi.org/10.32515/2663-1636.2023.9(42).204-212 [in Ukrainian]

3. Harkusha S. A. (2024). Teoretychni aspekty orhanizatsii obliku i opodatkuvannia maloho biznesu v ahrarnii sferi [Theoretical Aspects of Accounting and Taxation Organization for Small Businesses in the Agricultural Sector]. *Ekonomichna paradyhma [Economic paradigm], T. 2, № 1 (81),* 132–139. DOI: 10.25313/2520-2294-2024-1-9547. [in Ukrainian]

4. Rudenko V., & Plets I. (2025). Vplyv podatkiv na finansovi rezultaty diialnosti pidpryiemstv v Ukraini [Impact of taxes on the financial results of enterprises' activity in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo[Economy and Society], 79*. DOI: 10.32782/2524-0072/2025-79-69. [in Ukrainian]

5. Slavkova O. P., & Fontalina K. M. (2018). Problemni pytannia obliku nerozpodilenoho prybutku [Problematic issues of retained earnings accounting]. *Pryazovskyi* ekonomichnyi *visnyk, 5(10),* 424–428. [in Ukrainian]

6. Iurchyshena L. V., & Parashchuk O. V. (2020). Rozvytok mekhanizmu opodatkuvannia silskohospodarskykh pidpryiemstv Ukrainy [Development of the Mechanism of Taxation of Agricultural Enterprises in Ukraine]. *Biznes Inform [Business Inform], 7 (510),* 270–277. [in Ukrainian]

7. Babinchuk I. V. (2025). Mekhanizm biudzhetnoho vidshkoduvannia PDV v Ukraini. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava [Scientific Notes of Lviv University of Business and Law], 47,* 877–883. https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/2019. [in Ukrainian]

8. Vasylenko O., (2025). Labenko O. Efektyvnist opodatkuvannia silskohospodarskykh uhid ta administruvannia ekolohichnoi renty [Effectiveness of taxation of agricultural land ana administration of environmental rent]. *Ekonomika ta suspilstvo [Economy and Society], 80*. DOI: 10.32782/2524-0072/2025-80-99 [in Ukrainian]

9. Svynous N. (2025). Problemy ta napriamy aktyvizatsii investytsiinoi diialnosti silskohospodarskykh pidpryiemstv [Problems and directions of activating investment activity of agricultural enterprises]. *Ekonomichnyi dyskurs [The Economic Discourse], 4,* 264–271. DOI: 10.36742/2410-0919-2025-4-26 [in Ukrainian]

Received: 07.02.2026 / Review 08.18.2026 / Accepted 10.30.2026